1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK
DOI: https://doi.org/10.56420/Kronika.74.3.06
CC BY-SA

DOMINIK ŠTEINER*

Rodbina Gyika in beltinsko gospostvo

Od zastavne pogodbe do stečaja (1811–1859)

IZVLEČEK

Besedilo obravnava zgodovinsko-pravno usodo beltinskega gospostva v 19. stoletju, s poudarkom na rodbini Gyika, ki se je v Prekmurje zatekla po političnem pregonu iz Moldavije. Avtor analizira zapleten prehod lastništva od rodbine Csáky na družino Gyika, ki ga niso zaznamovale le gospodarske turbulence in inflacijski pritiski tistega časa, temveč predvsem dolgotrajni pravni spori. Osrednja teza prispevka temelji na pravni rekonstrukciji finančnega zloma rodbine Gyika leta 1859. Avtor argumentira, da jedro njenega usodnega dolga ni bila neplačana kupnina, temveč dednopravni zahtevek, povezan z institutom t. i. dekliške četrtine (*quarta puellaris*) – po ogrskem plemiškem pravu dedne pravice potomk do izplačila dela družinskega premoženja –, kar dokazuje z analizo takratnih cenovnih reevalvacij in strukture izvršilnih postopkov.

KLJUČNE BESEDE

Beltinci (gospostvo), rodbina Gyika, rodbina Csáky, pravna zgodovina, gospodarska zgodovina, 19. stoletje

ABSTRACT

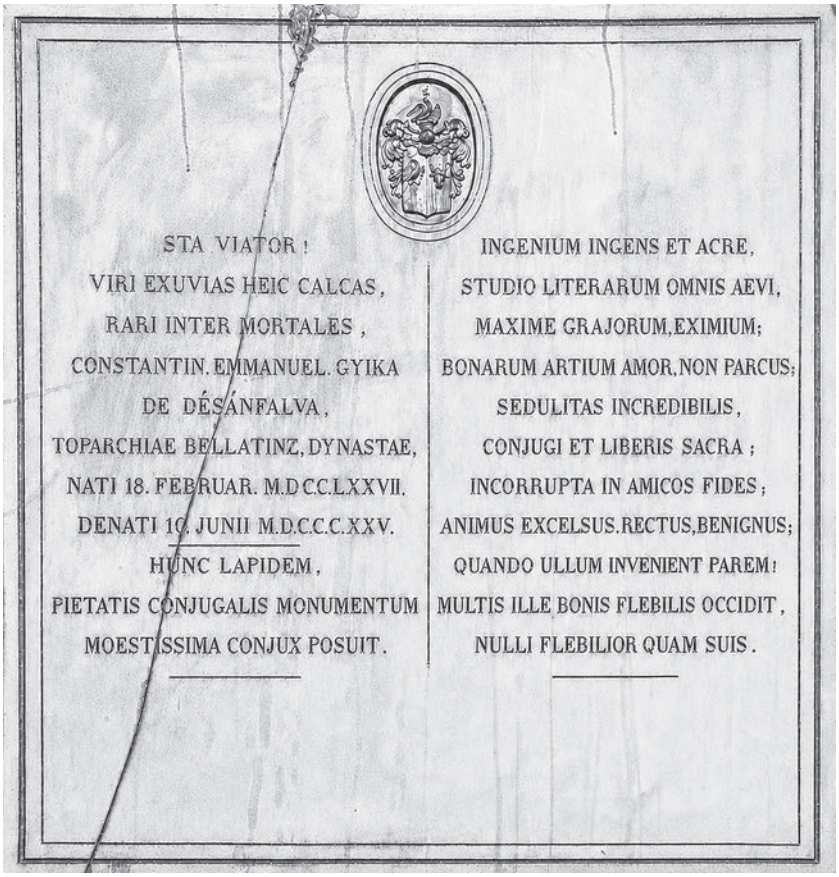
THE GYIKA FAMILY AND THE SEIGNIORY OF BELTINCI. FROM A PLEDGE AGREEMENT TO BANKRUPTCY (1811–1859)

The article discusses the legal and historical fate of the Beltinci seigniory in the nineteenth century, with a focus on the Gyika family, which found refuge in Prekmurje from political persecution in Moldova. The author analyses the complex transfer of ownership between the families of Csáky and Gyika, which was marked not only by economic turbulence and inflationary pressures during the period concerned but above all by prolonged legal disputes. The central thesis of the article rests on a legal reconstruction of the Gyika family's financial ruin in 1859. The author argues that their devastating debt arose not from the unpaid amount for the purchase of the property but from an outstanding inheritance claim associated with the so-called filial quarter (*quarta puellaris*)—a historical concept under Hungarian noble law, pursuant to which female descendants were entitled to a share of family estate. He demonstrates this by analysing the price revaluations and the structure of bankruptcy enforcement procedures during the period under discussion.

KEYWORDS

Beltinci (seigniory), Gyika family, Csáky family, legal history, economic history

* mag. znanosti, doktorand Evropske pravne fakultete Nove univerze, Murska Sobota, steiner.dominik@gmail.com, ORCID: https://orcid.org/0009-0006-2644-0786

Beltinci, cerkev sv. Ladislava: nagrobna plošča, posvečena Konstantinu Emanuelu Gyiki (foto: Dominik Šteiner).

UVOD

Zgodovina beltinskega gradu in tamkajšnjega gospostva je bila polna preobratov, a le malokatero obdobje je tako prežeto s sentimentalnostjo, politično dramo in identiteto kot čas Konstantina Emanuela Gyike (1777–1825). Njegova pot od moldavskega dvora do panonskega podeželskega plemstva je zgodba o preživetju, ki se je začela z grožnjo smrti in končala z vzpostavitvijo novega doma v Prekmurju.[1] O njegovem zadnjem počitku v beltinski cerkvi sv. Ladislava danes priča marmorna spominska plošča (epitaf) z latinskim zapisom, ki jo je dala postaviti njegova žalujoča soproga.[2]

Prisotnost družine Gyika v naših krajih ni bila načrtovana, temveč naj bi bila posledica političnega zloma v Moldaviji v drugi polovici 18. stoletja (okrog leta 1777). Konstantinovemu očetu Juriju (Gheorghe) Emanuelu, bodočemu vladarju, je sultanov kurir zaradi domnevne zarote vročil zloglasno »svileno vrvico«.[3] Ta srhljivi osmanski simbolni ultimat je pomenil le dvoje: samomor v štiriindvajsetih urah ali nasilno usmrtitev.[4]

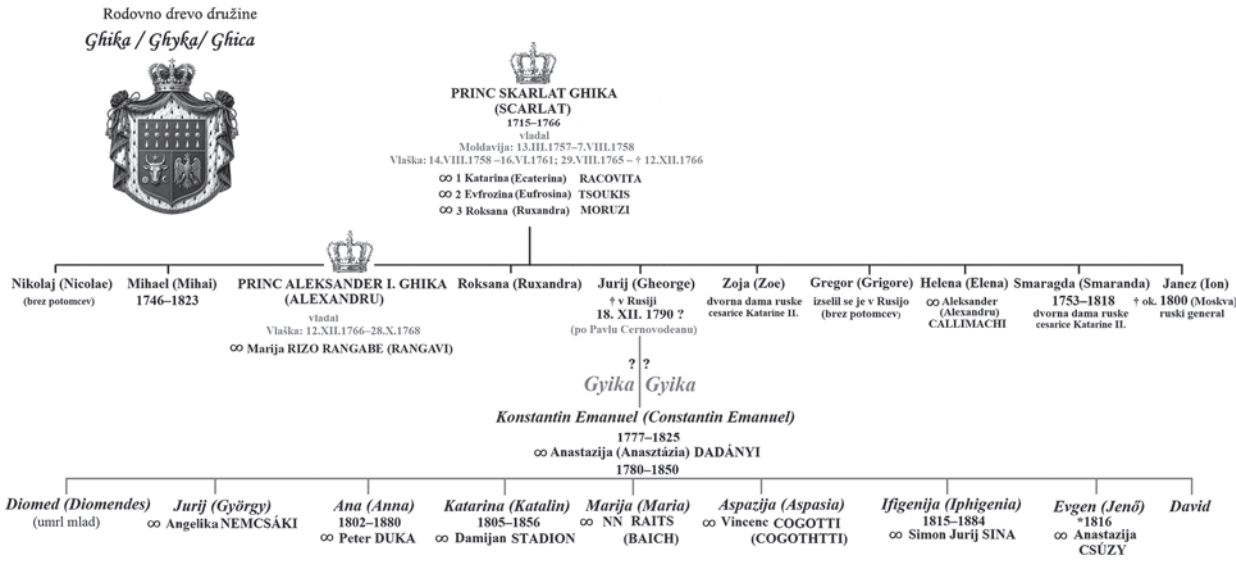
Družina naj bi se rešila s hitrim begom na Ogrsko, kar je sprožilo globok identitetni prelom. Viri, na katere se sklicuje Šraj, omenjajo, da naj

1 Šraj, *Beltinci*, str. 16–18. Avtor se sklicuje na doktorsko disertacijo Lotte Weiser, *Emerich Graf von Stadion. Sein Leben und literarisches Schaffen*, Dunaj 1950.

2 Latinski napis na plošči se glasi: (levi stolpec) *Sta viator! / Viri exuvias heic calcas, / rari inter mortales, / Constantin, Emmanuel, Gyika / de Desanfalva, / Toparchiae Bellatinz, Dynastae, / nati 18. Februar M.D.C.C.L.XXVII. / denati 10. Junii. M.D.C.C.C.XXV. / Hunc lapidem, / pietatis conjugalis monumentum / moestissima conjux posuit.* (Desni stolpec) *Ingenium ingens et acre, / studio literarum omnis aevi, / maxime grajorum, eximium; / bonarum artium amor, non parcus; / sedulitas incredibilis, / conjugi et liberis sacra; / incorrupta in amicos fides; / animus excelsus, rectus, benignus; / quando ullum invenient parem! / Multis ille bonis flebilis occidit, / nulli flebilior quam suis.* Prevod zapisa: (levi stolpec) »Postoj, popotnik! Tu stopaš po zemeljskih ostankih moža, redkega med smrtniki. Konstantin Emanuel Gyika pl. Dézsánfalva, gospod beltinskega gospostva, rojen 18. februarja 1777, umrl 10. junija 1825. Ta kamen, spomenik zakonske ljubezni, je postavila užaloščena soproga.« (Desni stolpec) »Velik in bister um, izjemen v preučevanju književnosti vseh dob, zlasti grške, z neizmerno ljubeznijo do lepih umetnosti, neverjetno prizadevnostjo, sveto predanostjo ženi in otrokom, neomajno zvestobo prijateljem, plemenitega, poštenega in dobrohotnega značaja – kdaj bodo še našli njemu enakega? Mnogim dobrim ljudem je umrl objokovan, nikomur pa bolj objokovan kakor svojim bližnjim.«

3 Motiv svilene vrvice (muta) se v evropski literaturi in poznejšem izročilu pojavlja kot simbol usmrtitve visokih osmanskih dostojanstvenikov. Čeprav je ceremonialni opis njene vročitve težko zgodovinsko preverljiv, tradicija verjetno temelji na osmanski praksi zadušitve brez prelitja krvi, ki se je uporabljala pri članih vladajoče elite in dinastije (prim. Ekinci, *Fratricide in Ottoman Law*, https://doi.org/10.37879/belleten.2018.1013 (22. 2. 2026)).

4 Šraj, *Beltinci*, str. 16–18.

Družinsko drevo potomcev kneza Skarlata Ghike.[5]

bi se Konstantin Emanuel nato odpovedal knežjemu nasledstvu, priimek Ghika pomadžaril v Gyika[6] in z nakupom beltinskega gospostva rešil družinsko eksistenco. Vendar pa se zgodba o preživetju prav tu prevesi v zgodovinsko uganko, saj vprašanje o dejanskem sorodstvu med madžarsko vejo Gyika (pozneje imenovano iz Dézsánfalve) in romunsko knežjo rodbino Ghika ostaja predmet razprav.

Prav vprašanje izvora rodbine Gyika presega zgolj genealoško radovednost. Od odgovora nanj je namreč odvisno razumevanje družbenega ugleda, političnega položaja in gospodarskih povezav, ki so družini omogočile vzpon v Ogrski ter poznejši prevzem beltinskega gospostva. Zato prispevek najprej kritično obravnava dosedanje razlage o izvoru rodbine in njenem domnevnem sorodstvu z moldavskimi knezi Ghika, šele nato pa analizira pravno-ekonomske okoliščine pridobitve in izgube beltinskega gospostva.

Medtem ko Molnár[7] dopušča možnost daljnega sorodstva s princem Aleksandrom (Alexandru) Ghiko, so sodobni romunski zgodovinarji in uradna spletna stran rodbine Ghika[8] precej bolj zadržani. Mihail Dimitri Sturdza v delu *Dictionnaire historique*[9] zavzema skeptično stališče in poudarja, da so bili madžarski Gyike prvotno trgovci, ki so se v Banat naselili okoli leta 1740, homonimija (enako ime) pa še ne dokazuje modre krvi. Pojavljajo se celo domneve,[10] da je Konstantin Emanuel izmišljena osebnost, katere rodovnik naj bi služil predvsem kot legitimacija za prestižno povezavo z bogato bančniško družino barona Siná.

Na to neskladje kažejo tudi arhivski viri: Eugene Rizo-Rangabé v *Livre d'or*[11] trdi, da je moldavski princ Jurij Emanuel Ghika umrl brez potomcev, kar je neposredno linijo prekinilo. Nasprotno pa Christopher J. Buyers[12] to povezavo vzpostavlja prek kneza[13] Skarlata (Scarlat) Ghike. Vendar ta genealoška zmeda in nedoslednost ostajata opazni celo pri Sturdzi, kjer se v zapisih o porokah hčera Ifigenije Gyika priimka Gyika in Ghica nedosledno izmenjujeta,[14] kar morda nakazuje na postopno zlitje obeh identitet v visokih aristokratskih krogih 19. stoletja.

Dejstvo je, da zapisi v slovenskem in madžarskem okolju najverjetneje temeljijo na družinski naraciji, ki pa jo je zaradi pomanjkanja primarnih virov težko neodvisno preveriti, saj vprašanje o dejanskem sorodstvu med madžarsko vejo iz Dézsánfalve in romunsko knežjo rodbino Ghika ostaja predmet razprav. Tudi poroka Konstantina

5 Predloga rodovnika: Ghika Family Site. Dopolnjeno po: MNL OL, A 57, LR zv. 63, str. 470–472; Šraj, *Beltinci z okolico*, str. 31; *Budapesti Hirlap,* št. 27, str. 151; Royalark: Buyers, The Dadiani Dinasty, https://www.royalark.net/Georgia/dadan3.htm (10. 5. 2026). Pri Konstantin Emanuelovi hčerki Mariji Šraj (*Beltinci z okolico*, str. 31) navaja priimek Raits, Buyers pa v svojem rodovniku Baich. V rodovniku sta navedena oba priimka, pri čemer dajem prednost Šrajevemu zapisu.

6 Bordaș, *Dora d'Istria*, str. 96, meni, da so priimek polatinili.

7 Molnár, *Jenő Gyika*, str. 81.

8 *Ghika – le Site de la Famillie*, http://www.ghika.net/ (15. 5. 2026).

9 Sturdza, *Dictionnaire historique*, str. 182.

10 *Ghika – le Site de la Famillie*, http://www.ghika.net/ (15. 5. 2026). Spletni vir se sklicuje na Rizo-Rangabé, *Livre d'or*, in Sturdza, *Dictionnaire historique*.

11 Rizo-Rangabé, *Livre d'or*, str. 95.

12 Royalark: Buyers, The Dadiani Dinasty, https://www.royalark.net/Georgia/dadan3.htm (10. 5. 2026).

13 Beseda *vodă* v romunski zgodovinski tradiciji pomeni vladarja ali kneza.

14 Sturdza, *Dictionnaire historique*, str. 324 in 472.

Vizualna primerjava fizionomije: levo knez Aleksander II. Ghika (1796–1862) in desno Konstantin Emanuel Gyika (1777–1825) (Wikimedia Commons in Šraj, Beltinci z okolico, str. 32).

Emanuela z Anastazijo Dadányi pl. Gyülevész iz ugledne madžarske plemiške družine gruzijskega porekla ne more služiti kot trden dokaz o njegovem knežjem poreklu.[15] Posebej zgovoren je primer z uradne spletne strani rodbine Ghika: čeprav je genealog Christopher J. Buyers[16] Konstantina Emanuela na spletnem portalu Royal Ark[17] označil za neposrednega potomca kneza Skarlata Ghike, svojih virov na poziv skrbnikov strani leta 2006 ni navedel. Zaradi pomanjkanja dokazov njegovega predloga niso vključili v uradno družinsko drevo, temveč so to vejo pustili označeno z vprašajem.[18]

Kljub odsotnosti neposrednih arhivskih virov določene indice ponuja vizualna primerjava. Ob primerjavi dostopnih portretov Konstantina Emanuela in kneza Aleksandra II. Ghike je namreč mogoče opaziti markantno fizionomsko podobnost, ki bi morda lahko govorila v prid skupnim genskim koreninam. Pri tem velja upoštevati, da so bili aromunski trgovci[19] (iz katerih naj bi po nekaterih tezah izhajali madžarski Gyike) in fanariotska elita[20] (kamor sodi knežja rodbina Ghika) pogosto del istega širšega balkanskega kulturnega in genetskega prostora, kar bi lahko pojasnilo določene podobnosti tudi brez neposrednega sorodstva. Vendar pa takšne vizualne primerjave v genealoških raziskavah same po sebi ne omogočajo zanesljivih sklepov o sorodstvenih povezavah; dokončen odgovor na vprašanje, ali gre za resnično sorodstvo ali zgolj za izjemno naključje, bi danes lahko podala le morebitna analiza DNK.

15 Družina Dadányi je sodila med premožnejše in družbeno uveljavljene grško-aromunske družine v Habsburški monarhiji. Leta 1784 je cesar Jožef II. Naumu in Nikolaju Dadányiju podelil plemstvo in posest Gyülevész v Torontalski županiji (Berényi, *Familii și personalități*, str. 10; Papp, *Görög nemesek*, str. 18).

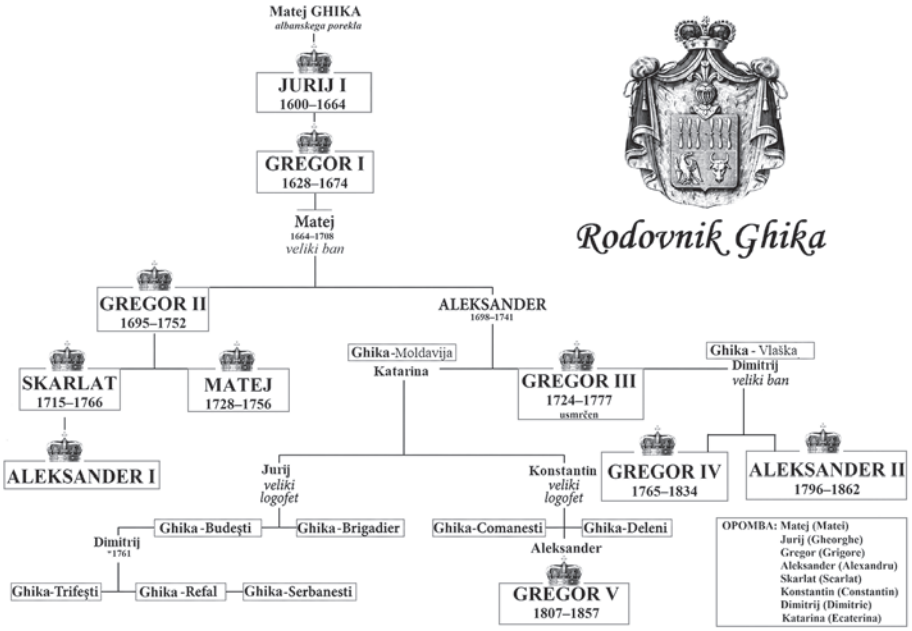
16 Royalark: Buyers, The Dadiani Dinasty, https://www.royalark.net/Georgia/dadan3.htm (10. 5. 2026).

17 Royalark: Buyers, The Dadiani Dinasty, https://www.royalark.net/Georgia/dadan3.htm (10. 5. 2026).

18 *Ghika – le Site de la Famillie*, http://www.ghika.net/ (15. 5. 2026).

19 Aromunski trgovci so bili pripadniki aromunskega (vlaškega) balkanskega romanskega prebivalstva, ki je imelo v 17.–19. stoletju pomembno vlogo v trgovini na območju Balkana, Osmanskega cesarstva in Habsburške monarhije. Številni so izvirali iz Moskopolja (Voskopojë) v današnji Albaniji, pomembnega aromunskega trgovskega in kulturnega središča v 18. stoletju (Berényi, *Familii și personalități*, str. 11–16).

20 Fanarioti so bili pripadniki grške ali helenizirane elite iz četrti Fanar v Istanbulu, ki jih je Osmansko cesarstvo v 18. in začetku 19. stoletja postavljalo za kneze v Moldaviji in Vlaški. Družina Ghika je bila ena najpomembnejših fanariotskih rodbin; njihovi vladarji, kot sta bila Gregor (Grigore) II. in Skarlat Ghika, so pogosto izmenično vladali v obeh kneževinah. Zato so v svoji heraldiki pogosto združevali simbole obeh dežel (vlaškega orla in moldavsko turovo glavo), kar je poudarjalo njihovo vlogo povezovalcev pravoslavne bizantinske kontinuitete z lokalno romunsko oblastjo. Več o rodoslovju: *Ghika – le Site de la Famillie*, http://www.ghika.net/ (15. 5. 2026).

Shematski prikaz vladarskih vej rodbine Ghika (vir podatkov: Ghika – le Site de la Famillie).

ZAPIS PRIIMKA SKOZI ČAS IN VEJE KNEŽJE RODBINE

V virih 17. in 18. stoletja se ime rodbine pojavlja zapisano v cirilici ali grški abecedi, kar je odražalo takratno politično in kulturno okolje ter njen fanariotski izvor. Kot del vplivne elite iz istanbulskega okrožja Fanar so člani družine Ghika zasedali prestol tako v Moldaviji kot v Vlaški, kar je zahtevalo prilagajanje lokalnim administrativnim tradicijam. Po uvedbi romunske latinice v 19. stoletju se je v družini vzpostavil dogovor o razlikovanju vej: člani moldavskih vej so se praviloma podpisovali Ghyka, tisti iz vlaške veje pa Ghika. Te konvencije so se dosledno držali, z izjemo vlaškega kneza Janeza (Ion) D. Ghice (1816–1897)[21] in njegovih potomcev, ki so uporabljali obliko Ghica, saj je knez črko »k« zavračal kot tujek v romunskem pravopisu.[22]

Številni zgodovinski viri potrjujejo pomemben politični vpliv rodbine Ghika.[23] Med vidnejšimi vladarji izstopa Skarlat Ghika, ki je moldavski prestol zasedal med marcem 1757 in avgustom 1758, vlaškega pa v dveh mandatih (1758–1761 in 1765–1766). Po njegovi smrti ga je v Vlaški nasledil sin Aleksander I. Ghika (1766–1768).[24]

Sledilo je obdobje tragičnega kneza Gregorja (Grigore) III. Ghike, ki je vladal v obeh kneževinah. Njegov drugi mandat v Moldaviji (1774–1777) se je končal oktobra 1777, ko je bil po sultanovem ukazu usmrčen zaradi odločnega nasprotovanja osmanski prepustitvi Bukovine Habsburški monarhiji. Ker je Gregor III. s svojim političnim delovanjem prestopil meje lojalnosti do Konstantinopla, je celotna rodbina Ghika padla v nemilost Visoke porte.[25] Za naslednjih 45 let so bili člani rodbine odrinjeni s prestolov obeh kneževin.[26]

RODBINA GYIKA DE DÉZSÁNFALVA

V tem obdobju politične odrinjenosti in nemilosti, v katero je rodbina padla po umoru kneza Gregorja III. leta 1777, naj bi se del sorodstva zatekel v varno zavetje Habsburške monarhije. Čeprav neposredna genealoška vez med moldavskimi knezi in kasnejšo panonsko vejo – kot opozorjeno – ostaja zgodovinsko težko dokazljiva, pa viri prav v tem času na Ogrskem prvič jasno zabeležijo brata Konstantina Emanuela in Janeza (Jánosa) Emanuela Gyiko. Brata sta si v novi domovini hitro zgradila gospodarski in družbeni ugled. Začetek njunega uradnega plemiškega vzpona na Ogrskem sega v 15. januar 1813, ko je Konstantin Emanuel Gyika od cesarja Franca I. pridobil ogrski plemiški naziv in grb.[27] Širši ugled pravega plemstva pa sta brata utrdila leta 1817 s pridobitvijo plemiškega predikata »de Dézsánfalva« (dézsánfalvi). Od državnega fiskusa sta namreč

21 Polno patronimično ime v virih ni izpisano, navadno je navedena le začetnica »D.« (Ion D. Ghica), ki se najverjetneje nanaša na očetovo ime Dimitrij (Dimitru/Dimitrie) Ghica (*Ghika – le Site de la Famillie*, http://www.ghika.net/ (15. 5. 2026)).

22 *Ghika – le Site de la Famillie*, http://www.ghika.net/ (15. 5. 2026).

23 Iorga, *Istoria românilor*; Iordache, *Principatele române*.

24 Aleksander I. Ghika je vladal le dve leti. Na predvečer nove rusko-osmanske vojne je bil zaradi obtožb naklonjenosti Rusom odpuščen.

25 Porta je naziv za osmansko vlado.

26 Cernovodeanu, *Familia Ghika*, str. 31–33; *Ghika – le Site de la Famillie*, http://www.ghika.net/ (15. 5. 2026).

27 MNL OL, A 57, LR zv. 63, str. 470–472.

Grb rodbine Gyika de Dézsánfalva (Šraj, Beltinci z okolico, str. 42; digitalna restavracija Dominik Šteiner).

za 132.000 forintov kupila posest Dézsánfalva[28] v Temeški županiji, za katero jima je kralj Franc I. 8. avgusta 1817 izdal donacijsko listino. Z njo je vladar Janezu Emanuelu (ki pred tem očitno še ni imel potrjenega statusa) podelil plemstvo, obema bratoma omenjeni predikat, Konstantinu pa dodatno izboljšal družinski grb.[29] Medtem ko je Janez Emanuel ostal vezan na posestva v Banatu, se je Konstantin Emanuel usmeril proti zahodnemu delu Ogrske in z nakupom beltinskega gospostva postal utemeljitelj prekmurske veje rodbine. V zakonu z Anastazijo Dadányi, s katero sta si v Beltincih ustvarila ugledno plemiško rezidenco, se je rodila številčna družina. Dosedanji genealoški zapisi so v njunem zakonu navajali sedem ali osem potomcev, vendar podrobnejša analiza arhivskih virov sliko dopolnjuje. Konstantinu in Anastaziji se je namreč rodilo devet otrok: Diomed (Diomedes), Jurij (György), Ana (Anna), Katarina (Katalin), Marija (Maria), Aspazija (Aspazia), Ifigenija (Iphigenia), Evgen (Jenő) ter David, ki v dosedanjem zgodovinopisju še ni bil zaveden in je v pričujoči raziskavi identificiran prvič.[30]

28 Dézsánfalva v nekdanji Temeški županiji (*Temes vármegye*) je današnja vas Dejan v zahodni Romuniji, v romunskem delu Banata.

29 Lendvai, *Temes Varmegye*, str. 149.

30 David Gyika v dosedanjih genealoških zapisih ni zaveden in je v tem prispevku omenjen prvič. Šraj, *Beltinci z okolico*, str. 31, navaja osem otrok; nasprotno Buyers sedem (oba brez Davida). Podatek o najmlajšem Davidu se prvič pojavi v dokumentaciji o javni dražbi: *Budapesti Hirlap*, št. 27, 29. maj 1859, str. 151. Ob obnovi beltinske cerkve leta 2017 so bili v prezbiteriju odkriti grobovi Konstantina Emanuela in Anastazije Dadányi ter več otroških grobov. Med njimi je bil tudi grob Emilije (Emilia) Gyika de Désanfalva, ki je umrla leta 1823, še pred dopolnjenim prvim letom starosti. Glede na leto rojstva bi jo lahko šteli za desetega otroka Konstantina Emanuela, vendar je verjetneje, da je bila hči njegovega sina Jurija (Györgyja) Gyike.

MECENSTVO IN VISOKI STANDARDI

Kljub statusu beguncev je družina v novem okolju ohranila izjemno finančno sposobnost in visoko kulturno raven. Konstantin Emanuel je bil znan kot človek visoke duhovne nadarjenosti in mecen umetnosti. Njegova prizadevanja za vrhunsko izobrazbo otrok, vključno z najemom Jerneja Kopitarja kot domačega učitelja na Dunaju, niso bila le vprašanje prestiža, temveč zavestno uveljavljanje družbenega ugleda in legitimacije družine med lokalnim plemstvom.[31] Takšen življenjski slog je zahteval trdno ekonomsko podstat, ki si jo je Konstantin Emanuel ob vstopu v prekmurski prostor poskušal zagotoviti z zakupom donosnega beltinskega gospostva prek trgovske družbe Rózsa & Gyika.[32] Trgovska družba Rózsa in Gyika (Rózsa és Gyika kereskedő társaság) je nastala kot tesno poslovno in družinsko zavezništvo med vplivnimi pravoslavnimi trgovskimi družinami. Njeni glavni družbeniki so bili Jurij (György) Rózsa ter brata Konstantin Emanuel in Janez Emanuel Gyika. Družba je bila ustanovljena z namenom združevanja kapitala in širitve obsežnih trgovskih poslov v širšem ogrskem prostoru, ključno vlogo pri uveljavljanju njenega statusa pa je imel prav Jurij Rózsa, ki je imel v času zakupa že plemiški stan, a je nato leta 1812 umrl. Na uradu županije Zala je smrt Jurija Rózse sprožila nujen postopek prenosa njegovih dobrin na vdovo ter na Konstantina in Janeza Gyiko, pri čemer so pravice družbe nad beltinskim gospostvom postopoma v celoti prešle na Konstantina Emanuela Gyiko.[33]

Na podlagi uradnega popisa posestva (*conscriptio*) in njegove naknadne pravne potrditve (*affirmatió*) iz leta 1808, ki sta natančno ocenila gospodarski potencial beltinskega gospostva, si je družba Rózsa & Gyika v Beltincih obetala znatne donose. Ti so bili ocenjeni na visokih 55.000 forintov letno.[34] Takšno pravno-finančno izho-

31 Berényi, *Familii și personalități*, str. 271.

32 MNL ZML, Kgy. jkv. 119:54.

33 MNL ZML, Kgy. jkv. 119:54.

34 AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328-1 ([...] *ex conscriptione et affirmatione anno 1808 confectis* [...]) in 328-3.

Družina Gyika okoli leta 1822 (Pomurski muzej Murska Sobota, inv. št. 759-SL).

dišče je Konstantinu Emanuelu ponujalo trdno jamstvo, da bo investicija v prekmursko posest varna in dolgoročno donosna. Pričakovani prilivi bi mu omogočali vzdrževanje uglednega družbenega sloga in mecenstvo, kar je bilo ključno za njegovo legitimacijo med lokalnim plemstvom. Arhivske listine iz junija 1811 potrjujejo, da se je družba ob dejanski izročitvi posesti (*traditio realis*) zavezala k obsežnim izboljšavam (*meliorationes*) v dvorcu in gospodarskih poslopjih.[35] Za resnost teh namer in kot jamstvo za izpolnitev pogodbenih obveznosti je deponirala varščino v višini 80.000 forintov.[36]

PRAVNI BOJ ZA BELTINCE: MILIJONSKI DOLGOVI IN SREBRNA VALUTA

Pridobitev lastništva nad beltinskim gospostvom ni potekala brez zapletov. Leta 1811 je takratni lastnik grof Janez Ludvik Csáky zaradi dolgov prenesel beltinsko gospostvo v zastavno oz. inskripcijsko razmerje družbi Rózsa & Gyika.[37] Ker je šlo pri beltinskem gospostvu za podedovano rodbinsko posest, ki je po ogrskem pravu prehajala iz generacije v generacijo in je grof ni smel prosto odtujiti, je s tem pravnim manevrom upnikom prepustil upravljanje in donose posestva, z namenom postopne sanacije svojih dolgov. Čeprav sta obe strani načrtovali dolgoročno, dvajsetletno sodelovanje, so se pričakovanja o donosnosti hitro razblinila. Gyika je računal na letni donos okrog 55.000 forintov, vendar so se ti poslovni načrti izkazali za nerealne, saj je prav v tem času (leta 1811) zaradi hudih finančnih pritiskov napoleonskih vojn nastopil državni bankrot z radikalnim razvrednotenjem denarja. Poslovni izkazi so pod vplivom te gospodarske nestabilnosti pokazali precej slabšo sliko, zato je kmalu predlagal sporazum o predčasnem odkupu.[38]

Po tem načrtu bi moral Csáky do julija 1812 družbi povrniti sredstva, ki jih je ta založila za poplačilo njegovih dolgov, in sicer 1,2 milijona forintov v papirnatih bankovcih oz. 240.000 forintov v srebru (v razmerju 1 : 5), obenem pa poravnati še dodatne obveznosti in jamstva, določena v zastavni pogodbi.[39] Vendar je bil ugoden razplet v tistem času nerealen. Finančni patent iz leta 1811 je vrednost papirnatega denarja znižal na pičlih 20 %, deflacija po letu 1816 pa ga je potisnila celo na 29 % nominalne vrednosti.[40] V takšnem gospodarskem krču so Csákyjeve možnosti za poplačilo dolga praktično izpuhtele, grof pa je v pismu teti Jožefi, roj. grofici Zichy, priznal, da ji podaja »metafizično resničen odgovor« o brezizhodnosti svojih financ, ki ga ne bi mogel bolj odkrito zaupati niti spovedniku.[41]

Rodbina Csáky se z izgubo dejanskega nadzora nad posestjo ni sprijaznila. Že avgusta 1811 je

35 [...] *resignationem dominii, traditionem realem* [...] (AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328-4).

36 [...] *pro praestanda assecuratione octoginta millia florenorum* [...] (AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328-1 in 3).

37 AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328-1 in 3. Izpostaviti je treba, da je pri tem šlo za rodbinsko last, saj lastnine Janez Ludvik Csáky ni pridobil sam iz lastnih sredstev. Podedovano premoženje (*Bona avitica*) je bilo »starševska« oz. rodbinska posest, ki je pri plemstvu prehajala iz generacije v generacijo.

38 AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328-6 in 8.

39 Finančni patent iz leta 1811; AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328-1 in 3.

40 Tolnai, *A Magyar kapitalizmus*, str. 91.

41 [...] *metaphysich wahren Antwort ... meinen Beichtvater hätte ich sie nicht aufrichtiger geben können* (AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328-6).

grofica Terezija (Terézia) Csáky (roj. Révay)[42] na kraljevo dvorno komoro na Dunaju vložila uradni opomin in prepoved (*monitio et inhibitio*). S tem pravnim ukrepom je družbo Rózsa & Gyika uradno opozorila, naj ne prevzema beltinskega gospostva, ter poskušala zaščititi svoje dedne pravice in pravice svojih potomcev pred zastavnimi obremenitvami, ki jih je njen mož grof Janez Ludvik Csáky sklenil brez njene privolitve.[43] Kljub poskusom vplivanja sorodstva in dedičev rodbine Csáky pri najvišjih organih diplomatski pritiski niso spremenili ključnega dejstva – odkupni znesek ni bil poravnan, zato pravica do odkupa (*ius redimendi*) ni mogla biti uveljavljena. Ker je beltinsko gospostvo spadalo pod pristojnost županije Zala, je bila po nalogu višjih oblasti tudi ta vključena v nadaljnjo obravnavo in preiskavo.[44]

Ko so županija Zala in višje instance med letoma 1820 in 1843 analizirale ozadje zastavnega oz. inskripcijskega razmerja, so znesek 3,1 milijona forintov v papirnatem denarju (*bankočetih*, nem. *Bancozettel*) spoznale za povsem zavajajočega in ga označile za brezpredmetnega oz. brez pravnega učinka (*erőnélkülinek*).[45] Zato je županija obveznosti reevalvirala in realno vrednost gospostva določila na približno 620.000 forintov v srebru.[46] Pri tem je ugotovila, da je Gyika nase prevzel in poravnal dolgove v konsolidiranem skupnem obsegu 934.159 forintov, kar je občutno presegalo realno vrednost posesti. Na tej podlagi je županija 13. maja 1843 sprejela pravni zaključek, da beltinsko gospostvo trajno pripade družini Gyika, saj so bile zahteve Csákyjevih dedičev po presoji županije nepravične (*igazságtalanságáról*).[47]

KONEC OBDOBJA RODBINE GYIKA NA BELTINSKEM GOSPOSTVU

Vendar idila ni trajala dolgo. V petdesetih letih 19. stoletja je posestvo zaradi nabranih dolgov[48] ter neučinkovitega upravljanja Konstantinovega sina Evgena Gyike in ostalih članov družine dočakalo bridki konec.[49] Usoda posesti je bila zapečatena 29. maja 1859, ko je budimpeštanski uradni list objavil razpis javne dražbe po posameznih deležih.[50] Ironično je, da je prav stečajni postopek zoper premoženje Janeza Ludvika Csákyja sprožil končni zlom, saj družina Gyika ni bila sposobna poplačati terjatve v višini 165.280 forintov.

Zaradi pomanjkanja neposrednih arhivskih virov se vprašanje izvora tega dolga rešuje s pravnim konstruktom. Pojav članic rodbine Csáky v izvršilnih postopkih nakazuje, da terjatev ni izvirala iz kupnine, temveč iz instituta dekliške četrtine (*quarta puellaris*).[51] V ogrskem plemiškem pravu je bila to dedna pravica potomk do dela družinskega premoženja. Ker je bilo beltinsko gospostvo odtujeno oz. preneseno na družino Gyika, bi lahko obveznost izplačila dekliške četrtine prešla na nove posestnike, saj je terjatev hčera kot stvarno breme sledila posesti ne glede na spremembo lastništva. Pri tem velja za leto dokončne odtujitve nepremičnega premoženja leto 1843, ko sta bila načelo neodtujljivosti (*aviticitas*) in dekliška četrtina še v veljavi, preden so ju odpravili aprilski zakoni leta 1848.[52]

Takšno razlago dodatno podpira razmerje med ocenjeno vrednostjo gospostva Beltinci in višino terjatve. Celotna vrednost je bila ocenjena na približno 820.000 forintov, medtem ko je županija Zala leta 1843 upoštevala realno srebrno vrednost okoli 620.000 forintov.[53] Četrtina tega zneska znaša približno 155.000 forintov, kar je blizu glavni terjatvi (165.280 forintov). Pri tem velja izpostaviti, da stečaj ni bil naperjen proti Ifigeniji Gyika,[54] ki se je leta 1835 poročila z baronom Simonom Jurijem (Georgom) Sino pl. Hodos in Kizdia.[55]

42 Marek, Genealogy Csáky, https://genealogy.euweb.cz/hung/csaky4.html (14. 5. 2026).

43 AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328-5.

44 Ker je beltinsko gospostvo spadalo pod pristojnost Zalske županije, je bila ta po nalogu višjih oblasti pristojna za izvedbo dokaznega postopka in drugih procesnih dejanj, potrebnih za ugotovitev dejanskega stanja, na podlagi izvedenega dokaznega postopka pa je sprejela odločitev v zadevi (Béli, *Magyar jogtörténet*, str. 171–177; MNL ZML, Kgy. ir. 1843:2000).

45 MNL ZML, Kgy. ir. 1843:2000 (Zapisnik o reevalvaciji zneska 3,1 milijona forintov).

46 MNL ZML, Kgy. ir. 1843:2000 (Izračun srebrne vrednosti in tržne realnosti).

47 MNL ZML, Kgy. ir. 1843:2000 (Končni sklep županije Zala s 13. maja 1843).

48 MNL ZML, Kgy. jkv. 1847:112, št. 2325, 2326, 3101, 3574, 3580, 4746 (Seznam dolgov Evgena (Jenő) Gyike).

49 Molnár, *Jenő Gyika*, str. 82–83.

50 *Budapesti Hirlap*, št. 27, 29. maj 1859, str. 151.

51 Dekliška četrtina (*quarta puellaris*) ni veljala za neposredno dediščino, temveč za posebno breme na posesti. Zato hčere niso prevzemale očetovih dolgov, svojo pravico pa so lahko uveljavljale šele po njegovi smrti. Ker je bilo beltinsko gospostvo rodbinsko premoženje, je zanj veljalo načelo neodtujljivosti plemiških zemljišč, ki je bilo temelj ogrskega zasebnega prava. Tudi če ni bilo moških potomcev in je posest prešla pod kraljevi fiskus, so hčere ohranile pravico do dekliške četrtine (Werbőczy, *Tripartitum*, I. del, 88. člen, § 1; Lanović, *Privatno pravo*, str. 104–106).

52 *Törvénycikk 1848:XV*.

53 MNL ZML, Kgy. ir. 1843:2000 (Zapisnik županije Zala o srebrni reevalvaciji posesti na 620.000 fl).

54 Ker je bila Ifigenija premožno poročena, se zdi verjetno, da je svoj del dolga poravnala, zaradi česar je bila iz stečajnega postopka izvzeta. Prim. spodnjo opombo.

55 Papp, *Görög nemesek*, str. 15. Leta 1818 je cesar Franc I. podelil Simonu Juriju (George) Sini (Sinas) ter njegovi-

Baron Simon Jurij Sina (Wikimedia Commons, digitalna restavracija Dominik Šteiner).

Dodatno težo takšni razlagi daje struktura izvršbe. Leta 1859 namreč izvršbe niso vodili proti beltinskemu gospostvu kot enotni celoti, temveč proti posameznim dednim deležem članov rodbine Gyika. Iz rodbinskih podatkov izhaja, da sta imela Konstantin Emanuel Gyika in Anastazija Dadányi devet otrok, vendar je najstarejši sin Diomed umrl mlad in brez potomcev. Posledično se je gospostvo razdelilo na sedem dednih vej preostalih sorojencev.[56] To potrjuje, da je bila obveznost iz naslova dekliške četrtine medtem že razdeljena med dediče in vezana neposredno na njihove posamezne deleže v gospostvu.

Kljub tej drobitvi in izvedeni javni dražbi je dolgoročno stabilnost in dokončno konsolidacijo posesti omogočil prenos lastništva na njihovega premožnega zeta, barona Simona Jurija (Georga) Sina.[57] Kot eden najvplivnejših in najbogatejših bančnikov Avstrijskega cesarstva je Sina razpolagal z likvidnim kapitalom, ki ga dediči družine Gyika niso imeli. Sanacija nakopičenih dolgov je doživela epilog kmalu po razpisani dražbi, ko je Sina leta 1859 s finančnim odkupom posameznih dednih deležev ter neposrednim poplačilom vseh preostalih zunanjih upnikov dokončno razrešil bremena preteklega obdobja. S sporazumom, ki ga je sklenil s člani družine Gyika, je posest pravno in finančno povsem razbremenil. S tem so bili postavljeni temelji za njeno kasnejšo agrarno modernizacijo in uspešno kapitalsko transformacijo beltinskega dominija v drugi polovici 19. stoletja.[58]

SKLEP

Prenos beltinskega gospostva na družbo Rózsa & Gyika je bil pravno in finančno bistveno kompleksnejši, kot ga prikazuje del historiografije, ki trdi, da je Gyika poravnal le manjši del kupnine.[59] Kritična analiza zastavne pogodbe iz leta 1811 (listine Csáky 328)[60] in kasnejših zapisnikov plemiškega zasedanja razkriva, da ni šlo za enostaven zakup oz. najem, temveč za večstopenjski finančni obračun, ki je vključeval prevzem obsežnih dolgov grofa Csákyja, vlaganja v izboljšave in zapleteno valorizacijo denarja (razmerje med papirnatim denarjem in srebrno valuto po patentu iz leta 1811).

Zapisniki potrjujejo, da je družba Rózsa & Gyika nase prevzela bremena v višini 934.159 forintov, kar je močno presegalo realno tržno vrednost posesti, ocenjeno na 620.000 forintov v srebru. Ko je rodbina Gyika po končnem sklepu županije Zala 13. maja 1843 tudi formalnopravno postala trajna lastnica gospostva, pa je dominij zanjo – prav zaradi prepleta preteklih hipotekarnih bremen, dolgotrajnih stroškov sodnih postopkov in obveznosti izplačila t. i. dekliške četrtine (*quarta puellaris*) – začasno ostal brez prave likvidne vrednosti. Ta položaj se je spremenil šele leta 1859 s prehodom gospostva v last barona Simona Sine, ki je posest finančno konsolidiral in omogočil njen nadaljnji gospodarski razvoj.

ma sinovoma Juriju (George) in Janezu (János) plemstvo in grb s posestvoma Hodos in Kizdia v okrožju Timis (Berényi, *Familii şi personalităţi*, str. 233). Baron Simon Jurij Sina pl. Hodoş in Kizdia je bil član vplivne bankirske in podjetniške dinastije aromunskega porekla v Habsburški monarhiji, katere korenine segajo v cvetoče balkansko trgovsko središče Moscopole. Dinastija je bila v 19. stoletju eden glavnih gospodarskih stebrov Avstrijskega cesarstva in edini resen tekmec družini Rothschild. Poleg izjemnega finančnega vpliva so bili znani kot veliki meceni kulture in znanosti ter podporniki pravoslavne cerkve v Avstriji in na Madžarskem. Zanimivost družine je, da so vsi moški nasledniki skozi tri generacije nosili ime Simon (Simeon).

56 MNL, ZML, Kgy. ir. 1843:2000. Sedem dednih deležev nakazuje, da je ena od sester do takrat umrla ali pa ji je bila dota že v celoti izplačana.

57 Gumilar, *Plemiči v Prekmurju*, str. 25; Nemet, *Magyarország földbirtokosai*, str. 828–830. Predlagana razlaga izvora dolga ostaja zaradi odsotnosti neposrednih arhivskih dokazov raziskovalna hipoteza, ki jo bodo lahko prihodnje raziskave dodatno preverile ali ovrgle.

58 Berényi, *Familii şi personalităţi*, str. 233; Nemet, *Magyarország földbirtokosai*, str. 828–830.

59 Hozjan, *Arhivsko gradivo*, str. 18.

60 AT ÖStA/HHStA, SB Csáky, šk. 157, dok. št. 328.

Simon Sina, ki je imel štiri hčere in je ostal brez moških naslednikov, je s tem odprl pot novemu dednemu nizu: posestvo je prek hčerke Anastazije, poročene Wimpffen, in vnukinje Hedvike prešlo v last grofovske družine Zichy. V rokah družine Zichy je beltinsko veleposestvo ostalo do konca druge svetovne vojne.[61]

Izjava o dostopnosti podatkov
Podatki, na katerih temelji ta članek, so na voljo v članku oziroma dosegljivi prek citirane bibliografije.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT ÖStA/HHStA – Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv
SB Csáky, Familienarchiv Csáky, 1450–1900, Wirtschaftsakten Bellatincz (Posestnoupravni spisi Beltinci), škatla 157: Spisi pravne in finančne vsebine v letih 1798–1835 dok. 328/1-8.

MNL – Magyar Nemzeti Levéltár (Madžarski narodni arhiv)
Országos Levéltára (OL), Budimpešta, A 57, Libri Regii, zv. 63.
Zala Vármegyei Levéltára (ZVL), Zalaegerszeg, Közgyűlési iratok (Kgy. ir.; Spisi plemiškega zasedanja), 1843:2000; Közgyűlési jegyzőkönyv (Zapisniki plemiškega zasedanja), 1847:112, 119/54.

OBJAVLJENI VIRI

1848. évi XV. törvénycikk (zakonski člen o odpravi neodtujljivosti).
Werbőczy, István: *Opus Tripartitum iuris Consuetudinarii*. Dunaj, 1517.

ČASOPIS

Budapesti Hirlap, 1859.

LITERATURA

Béli, Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Pécs: Dialóg Campus, 2014.
Berényi, Maria: *Familii şi personalităţi macedoromâne din Pesta (Secolele XVIII–XIX)*. Gyula: A Magyarországi Románok Kutatóintézetének kiadványa, 2017.
Bordaş, Liviu: Dora d'Istria și chestiunea originii familiei Ghica. *Anuarul Institutului de Istorie »A. D. Xenopol«* 59, 2022, str. 83–101.
Cernovodeanu, Paul: Familia Ghika. *Revue DORUL*, št. 166, 2004, str. 31–33.
Gumilar, Franc: Plemiči v Prekmurju, Beltinski zemljiški gospodje. *Mladi Prekmurec*, 1938, št. 1–2, str. 21–26.
Hozjan, Andrej: *Arhivsko gradivo gospostva Beltinci v rodbinskem arhivu grofov Csáky v Avstrijskem državnem arhivu*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2016.
Iordache, Anastasie: *Principatele române în epoca moderna*, 1. zvezek. Bucureşti: Editura Albatros, 1996.
Iorga, Nicolae: *Istoria românilor XI. - Domnitori. Istoria Românilor prin călători*. Bucureşti: Minerva, 1906.
Lanović, Mihajlo: *Privatno pravo Tripartita*. Zagreb: Tipografija, 1929.
Lendvai, Miklós: *Temes Varmegye, Nemes Családjai*. Budapest: Budapesti Hirlap nyomdája, 1899.
Molnár, András: Jenő Gyika, domobranski major iz Beltincev v obdobju madžarske revolucije 1848–1849. *Zbornik soboškega muzeja*, 26 (ur. Metka Fujs). Murska Sobota: Pomurski muzej, 2020, str. 63–88.
Nemet, Josef: *Magyarország földbirtokosai*. Budapest: Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1893.
Papp, Izabella: Görög nemesek Magyarországon. *A Sina család Magyarországon* (ur. Kerényi B. Eszter). Gödöllői Múzeumi Füzetek 6. Gödöllő: Gödöllői Városi Múzeum, 2004.
Rizo-Rangabé, Eugene: *Livre d'or de la noblesse phanariote et des familles princières de Valachie et de Moldavie*. Athènes: Imprimerie S. Vlastos, 1904.
Sturdza, Mihail-Dimitri: *Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople*. Paris: v samozaložbi, 1999.
Šraj, Peter: *Beltinci 1322–1993*. Beltinci: Občina Beltinci, 1995.
Šraj, Peter: *Beltinci z okolico*. Beltinci: v samozaložbi, 1997.
Tolnai, György: *A Magyar kapitalizmus története*. Budapest: Biblioteca, 1946.

SPLETNE STRANI

Belleten
Ekinci, Ekrem Buğra: Fratricide in Ottoman Law. Belleten 82, 2018
DOI: https://doi.org/10.37879/belleten.2018.1013

Genealogy.EU
Marek, Miroslav: Genealogy Csáky (Csáky de Körösszegh et Adorján): https://genealogy.euweb.cz/hung/csaky4.html

Ghika – le Site de la Famillie
http://www.ghika.net/

Royalark
Buyers, Christopher J.: The Dadiani Dinasty (Dadányi de Gyülvész):
https://www.royalark.net/Georgia/dadan3.htm

61 Šraj, *Beltinci 1322–1993*, str. 24–31.

SUMMARY

The Gyika Family and the Seigniory of Beltinci. From a Pledge Agreement to Bankruptcy (1811–1859)

The nineteenth-century history of the seignory of Beltinci is inextricably linked to the dramatic fate that befell the presumably Moldavian princely dynasty of Gyika. The family fled to Prekmurje from Ottoman political persecution and built a magnificent noble residence in their new Pannonian homeland under Constantin Emmanuel Gyika. Further testifying to their ties to this area was their patronage of Jernej Kopitar and collaboration with him. The family's takeover of the Beltinci estate from the indebted Counts Csáky in 1811 was not a simple purchase transaction but rather a prolonged legal and financial process of property restructuring. Although facing the period of economic instability and monetary devaluation, the Gyika family took on the burden of nearly a million silver florins, which exceeded the real value of the estate. In 1843, this venture finally secured them ownership of the estate.

The period of Gyika tenure ended with bankruptcy and an auction in 1859. In view of scant archival sources, the author explains the process with a convincing legal reconstruction: the amount of debt that ruined the Gyika family strikingly corresponds to the amount of the so-called filial quarter (*quarta puellaris*), a historical legal concept, pursuant to which the female descendants of the Csáky lineage were entitled to one-quarter of the family estate. Because the bankruptcy enforcement proceedings were not directed against the entire property but targeted individual shares of the Gyika heirs, the analysis reveals that the family's ruin was not due to the unpaid amount for the purchase of the property, but rather the result of the outstanding inheritance issues of its previous owners, which ultimately pushed the Beltinci seigniory into the hands of Constantin Emmanuel's extremely wealthy son-in-law, Baron Simon Sinas.

